

سیستم بودجه ریزی دولتی

(همراه با تست های کارشناسی ارشد)

دکتر محمد یحیی آریا

حسین علی اصغرزاده

■ سرشناسه: بخت آزمای بناب، محمد، ۱۳۶۹- عنوان و نام پدیدآورنده: سیستم بودجه ریزی دولتی (همراه با تستهای کارشناسی ارشد) تألیف محمد بخت آزمای بناب، حسین علی اصغرزاده ■ مشخصات نشر: تهران: نشر انتخاب، ۱۳۹۴. ■ مشخصات ظاهری: ۲۴۲ص. ■ ISBN: 978-600-7326-72-5 وضعیت فهرست نویسی: فیفا ■ موضوع: بودجه ریزی — ایران موضوع: بودجه ریزی — ایران — آزمون ها و تمرین ها (عالی) موضوع: بودجه برنامه های — ایران موضوع: بودجه برنامه های — ایران — آزمون ها و تمرین ها (عالی) ■ شناسه افزوده: اصغرزاده، حسینعلی، ۱۳۶۱- رده بندی کنگره: HJ ۴/۲۱۵۴/۳س ۹۱۳۹۴ ■ رده بندی دیویی: ۴۸۰۹۵۵/۳۵۲ ■ شماره کتابشناسی ملی: ۳۹۷۹۷۷۴

نشر انتخاب

ناشر دانشگاهی و علمی

سیستم بودجه ریزی دولتی
محمد بخت آزمای بناب و حسین علی اصغرزاده

جرم فیزیکی	نوژن گرافیک	چاپ و صفحه روستا مهر
چاپ اول	۱۳۹۴	۱۰۰ جلد
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۷۳۲۶-۷۲-۵	

حق چاپ محفوظ است

خیابان ۱۲ فروردین، خیابان شهدای ژاندارمری، شماره ۱۲۶، طبقه چهارم

nashreentekhab.com
nashreentekhab@gmail.com

۱۰	 پیشگفتار
۱۱	 فصل اول : کلیات بودجه
۱۲	 مقدمه
۱۲	 ۱-۱ تاریخچه
۱۴	 ۱-۲ سیر تحول بودجه در ایران
۱۴	 ۱-۲-۱ دوران ایران باستان
۱۶	 ۱-۲-۲ دوران ایران پس از اسلام
۱۸	 ۱-۲-۳ دوران جدید
۲۳	 ۱-۳ سیر تکاملی رویکرد بودجه‌های
۲۴	 ۱-۴ مفهوم و تعاریف بودجه
۲۸	 ۱-۵ ضرورت و اهمیت بودجه‌بندی
۳۰	 ۱-۶ نقش‌ها و اهداف بودجه
۳۰	 ۱-۶-۱ نقش خدماتی بودجه
۳۱	 ۱-۶-۲ نقش اقتصادی بودجه
۳۲	 ۱-۶-۳ نقش اجتماعی بودجه
۳۲	 ۱-۶-۴ نقش مدیریتی بودجه
۳۴	 بررسی‌های مروری
۳۵	 فصل دوم : اصول بودجه
۳۶	 مقدمه
۳۷	 ۲-۱ اصل سالانه بودن بودجه
۳۹	 ۲-۲ اصل وحدت بودجه
۴۱	 ۲-۳ اصل شمولیت (تفصیل) بودجه
۴۲	 ۲-۴ اصل جامعیت (کاملیت)
۴۳	 ۲-۵ اصل تخصیص و عدم تخصیص بودجه
۴۴	 ۲-۶ اصل انعطاف‌پذیری

۴۶	۲-۷ اصل تعادل بودجه
۴۷	۲-۷-۱ رعایت توازن سالانه در بودجه (نظریه‌های کلاسیک‌ها)
۴۸	۲-۷-۲ عدم تعادل در بودجه دولت
۴۹	۲-۷-۳ تعادل بودجه در مالیه جدید
۵۰	۲-۸ اصل تخمینی بودن درآمدها
۵۱	۲-۹ اصل تحدیدی بودن هزینه‌ها
۵۱	۲-۱۰ اصل وضوح (شفافیت) بودجه
۵۲	۲-۱۱ اصل تقسیم درآمد بر هزینه
۵۲	۲-۱۲ اصل کارآمدی بودجه
۵۲	پرسش‌های مروری
۵۳	فصل سوم : طبقه‌بندی بودجه
۵۴	مقدمه
۵۴	۳-۱ طبقه‌بندی بودجه و اهداف آن
۵۷	۳-۲ طبقه‌بندی درآمدی
۵۸	۳-۲-۱ اهداف طبقه‌بندی درآمدی
۵۹	۳-۲-۲ اصول طبقه‌بندی درآمدی
۶۰	۳-۲-۳ طبقه‌بندی درآمدی در بودجه ایران
۶۲	۳-۲-۴ طبقه‌بندی درآمدی از دیدگاه قانون محاسبات عمومی
۶۴	۳-۳ طبقه‌بندی هزینه‌ها
۶۵	۳-۳-۱ اهداف طبقه‌بندی هزینه‌ها
۶۶	۳-۳-۲ اصول طبقه‌بندی هزینه‌ها
۶۷	۳-۳-۳ طبقه‌بندی هزینه‌ها در بودجه ایران
۶۹	۳-۴ طبقه‌بندی عملیاتی
۷۰	۳-۴-۱ اهداف طبقه‌بندی عملیاتی
۷۱	۳-۴-۲ اصول طبقه‌بندی عملیاتی
۷۳	۳-۴-۳ طبقه‌بندی عملیاتی در بودجه ایران
۷۷	۳-۵ طبقه‌بندی اقتصادی

۷۸	۳-۵-۱ اهداف طبقه‌بندی اقتصادی
۷۸	۳-۵-۲ اصول طبقه‌بندی اقتصادی
۷۹	۳-۵-۳ طبقه‌بندی اقتصادی در بودجه ایران
۸۲	۳-۶ جمع‌بندی طبقه‌بندی بودجه‌ای
۸۴	پرسش‌های مروری
۸۵	فصل چهارم : مراحل یا سیکل بودجه
۸۶	مقدمه
۸۶	۴-۱ مراحل یا سیکل بودجه چیست؟
۸۷	۴-۲ مرحله اول : تهیه، تنظیم و پیشنهاد بودجه
۹۰	۴-۲-۱ تهیه گزارش اقتضای سالانه
۹۰	۴-۲-۲ بخشنامه بودجه
۹۱	۴-۲-۳ تهیه و تنظیم بودجه در دستگاه‌های اجرایی
۹۲	۴-۲-۴ بررسی بودجه
۹۴	۴-۲-۵ تهیه پیش‌نویس لایحه بودجه
۹۸	۴-۳ مرحله دوم : تصویب بودجه
۹۹	۴-۳-۱ فرآیند بررسی بودجه در مجلس
۱۰۰	۴-۳-۲ رویه‌های خاص بررسی بودجه
۱۰۱	۴-۳-۳ موارد خاص در تصویب بودجه
۱۰۱	۴-۳-۴ ویژگی‌ها و آثار حقوقی قانون بودجه
۱۰۳	۴-۴ مرحله سوم : اجرای بودجه
۱۰۴	۴-۴-۱ شرایط و اصول اجرای بودجه
۱۰۵	۴-۴-۲ مراحل اجرای بودجه
۱۰۵	۴-۴-۲-۱ مراحل مقدماتی اجرای بودجه
۱۰۷	۴-۴-۲-۲ مراحل تفصیلی اجرای بودجه (انجام هزینه)
۱۰۹	۴-۴-۳ روش‌های تسهیل در اجرای مراحل تفصیلی بودجه
۱۱۱	۴-۴-۴ روش‌های انعطاف در اجرای بودجه
۱۱۴	۴-۵ مرحله چهارم : نظارت بر بودجه

۱۱۶	۴-۵-۱ اهداف نظارت بر بودجه
۱۱۶	۴-۵-۲ انواع نظارت بر بودجه
۱۱۶	۴-۵-۲-۱ نظارت و کنترل درونی (قوه مجریه)
۱۱۹	۴-۵-۲-۲ نظارت و کنترل بیرونی (قوه مقننه)
۱۲۱	۴-۵-۳ نظارت بر بودجه برحسب زمان
۱۲۴	پرسش‌های مروری
۱۲۵	فصل پنجم: روش‌های بودجه‌بندی
۱۲۶	مقدمه
۱۲۶	۵-۱ روش‌های پیش‌بینی درآمدها
۱۲۷	۵-۱-۱ روش متغیر آخر
۱۲۸	۵-۱-۲ روش حد متغیر
۱۲۸	۵-۱-۳ روش پیش‌بینی مستقیم
۱۲۸	۵-۱-۴ روش سنجیده و منظم (سیستماتیک)
۱۲۹	۵-۲ روش‌های برآورد هزینه‌ها
۱۲۹	۵-۲-۱ بودجه متداول (سنتی)
۱۳۰	۵-۲-۲ بودجه افزایشی (تدریجی)
۱۳۱	۵-۲-۳ بودجه برنامه‌ای
۱۳۴	۵-۲-۴ بودجه عملیاتی
۱۳۵	۵-۲-۴-۱ محاسبه هزینه عملیات طبق روش حسابداری قیمت تمام شده
۱۳۶	۵-۲-۴-۲ محاسبه هزینه عملیات طبق روش اندازه‌گیری کار
۱۳۹	۵-۲-۵ مدل پنکو (الماس): استقرار نظام بودجه‌ریزی عملیاتی
۱۴۱	۵-۲-۵-۱ عناصر اصلی
۱۴۲	۵-۲-۵-۲ عناصر توانمندساز
۱۴۳	۵-۲-۶ بودجه بر مبنای صفر (ZBB)
۱۴۵	۵-۲-۷ بودجه‌بندی نظام طرح‌ریزی، برنامه‌ریزی و بودجه‌بندی (PPBS)
۱۴۸	۵-۲-۸ بودجه‌بندی بر مبنای هدف
۱۴۹	۵-۲-۹ بودجه‌بندی چندگزینه‌ای (انعطاف‌پذیر)

۱۵۰	پرسش‌های مروری
۱۵۱	فصل ششم: کسری بودجه
۱۵۲	مقدمه
۱۵۲	۶-۱ مفهوم کسری بودجه
۱۵۷	۶-۲ انواع کسری بودجه
۱۵۸	۶-۲-۱ کسری بودجه اداری
۱۵۹	۶-۲-۲ کسری بودجه ناشی از شرایط اقتصادی (ادواری)
۱۶۱	۶-۲-۳ کسری بودجه ناشی از توسعه اقتصادی (ساختاری یا عمرانی)
۱۶۲	۶-۳ روش‌های تأمین کسری بودجه
۱۶۳	۶-۳-۱ سیاست‌های درآمدی
۱۶۳	۶-۳-۲ سیاست‌های هزینه‌ای
۱۶۳	۶-۳-۳ سیاست‌های پولی
۱۶۴	۶-۳-۴ سیاست‌های قرضه‌ای (سنتی)
۱۶۶	۶-۴ منابع مناسب برای تأمین انواع کسری بودجه
۱۶۷	۶-۵ اثرات بودجه‌ریزی دولتی و کسری بودجه بر اقتصاد
۱۷۱	پرسش‌های مروری
۱۷۲	فصل هفتم: چالش‌های بودجه‌بندی
۱۷۳	مقدمه
۱۷۳	۷-۱ رویدادهای بین‌المللی در تحول نظام بودجه‌بندی
۱۷۴	۷-۱-۱ جنگ‌های جهانی اول و دوم
۱۷۴	۷-۱-۲ بحران اقتصادی سال‌های ۱۹۳۰ میلادی
۱۷۵	۷-۲ عوامل داخلی عمده در چالش‌های بودجه‌بندی
۱۷۶	۷-۲-۱ تناقض برنامه‌ریزی در بودجه‌ریزی
۱۷۸	۷-۲-۲ تضاد قانون‌گذاران و بوروکرات‌ها در تخصیص بودجه
۱۷۹	۷-۲-۳ الحاق سازمان مدیریت استان‌ها به استانداری‌ها
۱۷۹	۷-۳ ضعف‌های عمده در نظام بودجه‌ریزی کشور
۱۸۳	۷-۴ نقش ساختار و اندازه دولت در نظام بودجه‌بندی

۱۸۴	۷-۴-۱ شرایط حاکم بر نظام بودجه‌ریزی کشور
۱۸۴	۷-۴-۲ ویژگی‌های منفی نظام اداری کشور
۱۸۶	۷-۴-۳ نقش مثبت دولت
۱۸۷	۷-۵ اصلاحات در بودجه
۱۸۸	۷-۶ مسایل و مشکلات بودجه‌ریزی در ایران
۱۸۸	۷-۶-۱ تخصیص اعتبارات جهت بقاء دستگاه نه اجرای وظایف
۱۸۹	۷-۶-۲ عدم ارتباط بودجه سالانه با شرایط اقتصادی
۱۸۹	۷-۶-۳ در نظر گرفتن بار مالی ناشی از فعالیت‌های فعلی دولت روی هزینه‌های آتی
۱۸۹	۷-۶-۴ ناهماهنگی میان منابع و مصارف بودجه
۱۸۹	۷-۶-۵ وجود هزینه‌های پنهان
۱۹۰	۷-۶-۶ انعطاف‌پذیری اندک بودجه در برابر شرکت‌های دولتی
۱۹۰	۷-۶-۷ تقاضای بودجه اضافی
۱۹۱	۷-۶-۸ تعیین تکلیف برای قلمروهای مربوط به سیاست‌گذاری مالی
۱۹۱	۷-۶-۹ جدایی نظام تهیه از نظام کنترل بودجه و بودجی به کرایه‌ها در مرحله نظارت
۱۹۲	۷-۶-۱۰ فقدان نظارت عملیات دقیق
۱۹۲	۷-۶-۱۱ منظور نکردن هزینه فرصت از دست رفته عوطل مورد استفاده دستگاه‌های دولتی
۱۹۲	۷-۶-۱۲ تلاش برای مصارف اعتبارات در ماده‌های پایانی سال
۱۹۳	۷-۷ ویژگی‌های نظام بودجه‌ریزی مطلوب
۱۹۴	پرسش‌های مروری
۱۹۵	تست‌های تکمیلی
۲۰۷	پاسخ تست‌های تکمیلی
۲۰۸	منابع و مأخذ

پیشگفتار

امروزه نقش بودجه‌ریزی دولتی در توسعه و پیشرفت کشورها اگر بیشتر از سایر عوامل نباشد، کمتر هم نیست. در واقع، بودجه‌بندی ابزاری برای تخصیص بهینه منابع محدود به منظور تأمین نیازهای نامحدود است و راهی برای جلوگیری از کمبود امکانات و بروز بحران‌های مالی می‌باشد. این اثرگذاری بودجه موجب توسعه و پیچیدگی علم بودجه‌ریزی دولتی در سالیان اخیر گشته است و آن‌را به یک علم جذاب و قابل تأمل و بررسی در بین اندیشمندان و صاحب‌نظران اقتصادی، مالی، مدیریتی و غیره قرار داده است. کتاب حاضر، به دنبال ایجاد بستر مناسب برای شناخت و درک سیستم بودجه‌ریزی دولتی می‌باشد که در هفت فصل تنظیم گردیده است که فصل اول آن با عنوان کلیات بودجه به مباحثی همچون سیر تاریخی و تعاریف و مفاهیم می‌پردازد طی فصل دوم اصول بودجه مورد بحث قرار می‌گیرد. در فصل سوم طبقه‌بندی بودجه‌ای تحلیل می‌شود. فصل چهارم، مراحل یا سیکل بودجه را مورد توجه قرار می‌دهد، فصل پنجم به موضوع روش‌های بودجه‌بندی می‌پردازد. فصل ششم کسری بودجه را مورد بحث قرار می‌دهد. فصل هفتم، چالش‌های بودجه‌بندی را مطرح می‌کند.

این کتاب مناسب استفاده مدیران دولتی، سیاستمداران و دانشجویان کارشناسی ارشد، کارشناسی و کاردانی مدیریت دولتی و حسابداری به ارزش سه واحد درسی مطابق با سرفصلهای مصوب و داوطلبان کنکور کارشناسی ارشد مدیریت دولتی و آزمون‌های استخدامی کشور میباشد

امید است کتاب حاضر بتواند مورد توجه مدیران دولتی و اجرایی کشور، دانش‌پژوهان، اساتید و دانشجویان در گرایش‌های مختلف رشته‌های مدیریت دولتی و حسابداری اقتصاد واقع شود. در نهایت سیاست و قدردانی خود را از کلیه عزیزانی که ما را در تالیف این کتاب یاری نموده‌اند، اعلام می‌نمایم.

پائیز ۱۳۹۴

دکتر محمد بخت آزمای بناب

عضو هیئت علمی دانشگاه

حسین علی اصغرزاده

مدرس دانشگاه